

ข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ: อัตลักษณ์ ความเชื่อและการปลูกข้าวอินทรีย์ ของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

Buddhist Organic Rice: Identity, Belief and Organic Rice Cultivation of Hug Nam
Chang Group, Meatha District, Lampang Province

1. รุ่งสุรีย์ ชัยสร*, 2. พระครูสิริธรรมบัณฑิต, 3. จีรศักดิ์ ปันลำ

1. Rungsuree Chaisorn*, 2. Phrakrusirithammabandit, 3. Jeerasak Panlam

1., 2., 3. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

1., 2., 3. Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Lampang Buddhist Colleges

*Corresponding Author Email: rungsuree@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์การปลูกข้าวอินทรีย์ในวัฒนธรรม 2) เพื่อศึกษากระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ ความเชื่อ และการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาวิธีการปฏิบัติการในพื้นที่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 19 คน เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางส่งเสริมอัตลักษณ์ ความเชื่อการปลูกข้าวอินทรีย์ให้กับกลุ่มเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่า

1) การปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มฮักน้ำจาง มีการใส่ความเชื่อในทุกกระบวนการทำนาข้าว เช่น การแกล่นา การใส่ตะแหว ขั้วไล่สิ่งไม่ดี รวมไปถึงมีการแยกทุกขั้นตอนตั้งแต่ เริ่มเตรียมน้ำ ไถ จนถึงการนำข้าวขึ้นยุ้ง มีพิธีกรรม ใส่ใบไม้มงคลตามความเชื่อ

2) กระบวนการผลิตหรือปลูกข้าว ใช้วิถีเกษตรอินทรีย์ วิถีเดิม ใส่ปุ๋ยคอก และ ใช้พันธุ์ข้าวที่เก็บเมล็ดพันธุ์เอง ทำนาโดยใช้แรงงานคน มีการลงแขก ไม่ใช้เคมีในกระบวนการต่าง ๆ เป็นเกษตรอินทรีย์เกษตรกรรมทางธรรมชาติ

3) แนวทางการส่งเสริม นำเสนออัตลักษณ์ในด้านความเชื่อตามประเพณีและพิธีกรรมส่งผลให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวที่มีต่อแม่โพสพและแม่ธรณี คือ พิธีกรรมตั้งแต่การเริ่มต้นในกระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์จนถึงการเก็บเกี่ยวการดูแลรักษา เป็นการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งรอบตัวรวมถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ รวมถึงความเชื่อในด้านการสร้างศรัทธาให้เกิดพลังการทำงานบำรุงพระพุทธศาสนาตามแนววิถีชีวิตที่ใช้สืบทอดวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์

คำสำคัญ: 1. ข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ; 2. อัตลักษณ์; 3. ความเชื่อ; 4. การปลูกข้าวอินทรีย์

ABSTRACT

This research article aimed to: 1) analyze the ontological beliefs and sociocultural identity associated with organic rice cultivation within Thai cultural paradigms; 2) investigate the Buddhist-integrated organic rice cultivation methodologies implemented by the Hug Nam Jang

agricultural collective in Mae Tha District, Lampang Province; 3) formulate recommendations for enhancing the sociocultural identity, ontological beliefs, and agroecological practices of Buddhist-integrated organic rice cultivation among the Hug Nam Jang agricultural collective. This qualitative inquiry employed triangulated methodological approaches, including documentary analysis, semi-structured in-depth interviews, and ethnographic field observations. The purposively selected key informants comprised 19 participants.

The research found that:

Organic rice cultivation constitutes an integral component of Lanna cultural heritage, deeply embedded within community epistemology. The Hug Nam Jang agricultural collective acknowledges the multidimensional significance and inherent value of organic agricultural systems, incorporating indigenous rituals, ceremonial practices, and cosmological beliefs transmitted through intergenerational knowledge transfer. These practices manifest across various sociocultural dimensions, fostering ecological harmonization. Rice, conceptualized as a fundamental biocultural element essential for physiological sustenance and holistic well-being, functions as a pivotal determinant in community prosperity and psychosocial equilibrium.

Within the sociocultural context, the cultivation and dissemination of organic rice methodologies by the Hug Nam Jang agricultural collective adhere to principles of reciprocal cooperation and communal solidarity. Employing indigenous knowledge systems and traditional agroecological practices, the collective emphasizes reverence, transgenerational gratitude, and conservation of critical agricultural resources, including arable land and hydrological systems. These practices ensure sustainable utilization of natural resources, culminating in ecological homeostasis and public health enhancement.

The Hug Nam Jang agricultural collective implements traditional epistemological frameworks and indigenous knowledge transmitted through intergenerational pedagogical processes, emphasizing natural biogeochemical cycles and organic material utilization. The systematic organic rice cultivation methodology encompasses: (1) Agroecological site selection, (2) Germplasm diversity selection, (3) Seed preparation protocols, (4) Pedological conditioning, (5) Transplantation methodologies, and (6) Soil fertility management systems.

The promotion of sociocultural identity through traditional ceremonial practices enhances biocultural values associated with rice cultivation. This includes ritualistic observances spanning the entirety of the agricultural cycle, from cultivation initiation to harvest completion, aligned with community cosmological beliefs regarding fertility and the spiritual significance of Mae Phosop (rice deity) and Phaya Naga (serpentine deity). These cultural practices strengthen spiritual cohesion, support Buddhist tradition preservation, and sustain beneficial cultural heritage.

This investigation emphasizes the significance of maintaining cultural integrity while adapting traditional agricultural practices to contemporary socioeconomic contexts, ensuring the continued relevance and positive socioecological impact of Buddhist-integrated organic rice cultivation methodologies.

Keywords: 1. Buddhist Organic Rice; 2. Identity; 3. belief; 4. Organic rice cultivation

บทนำ

เกษตรอินทรีย์เป็นวิธีการที่เกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญทางด้านสภาพแวดล้อม เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการมีระบบการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับลักษณะทางธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรม ที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม ซึ่งหลักการทำเกษตรอินทรีย์ทั่วโลกมีวิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพแต่ละท้องถิ่น แต่กระนั้นก็ยึดหลักสากลของสหพันธ์เกษตรกรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement: IFOAM) 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักของสุขภาพ (Health) เกษตรอินทรีย์จะทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ พืชมีสุขภาพดี กองงาม สัตว์ที่กินพืชปราศจากสารพิษ มีผลให้ผู้บริโภคมีสุขภาพที่ดีด้วย มนุษย์จะไม่สามารถแยกออกจากระบบนิเวศน์ที่อาศัยอยู่ได้ ดังนั้นระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์ มนุษย์ที่อาศัยจึงอยู่อย่างสุขสบาย 2) หลักของระบบนิเวศน์ (Ecology) การทำฟาร์มเกษตรอินทรีย์จะต้องจัดการในฟาร์มให้ผสมกลมกลืนและเกื้อกูลกันของ ดิน พืช สัตว์ 3) หลักของความเป็นธรรม (Fairness) การทำเกษตรอินทรีย์ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของเกษตรกร ผลิตผู้ประกอบการแปรรูป การจัดจำหน่ายและผู้บริโภค เช่น การเข้าถึงอย่างเสมอภาค การค้าที่เป็นธรรม การเคารพสิทธิของสรรพสิ่งในโลก เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกชีวิต 4) หลักของการมีสำนึกที่ดี (Care) ผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีสำนึกที่ดีในการผลิตที่ไม่เสี่ยง ต่อการทำลายระบบนิเวศน์ และคุณภาพชีวิตของทุกสิ่ง เข้าใจในระบบนิเวศน์ เกษตรธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องกันเป็นห่วงโซ่อาหาร เกษตรอินทรีย์จึงไม่มีการยอมรับให้มีการใช้สารเคมีใด ๆ และสิ่งมีชีวิตที่มีการตัดต่อพันธุกรรม (รักบ้านเกิด, 2565) จากสถิติการทำเกษตรอินทรีย์ พบว่า กลุ่มเกษตรกรได้ทำการเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นเป็น 3.1 ล้านครอบครัว โดยทำการผลิตในพื้นที่เกษตรอินทรีย์ (ที่ได้รับการรับรอง) 451.875 446.88 ล้านไร่ (เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าเกือบ 5 ล้านไร่) ทำให้พื้นที่เกษตรอินทรีย์คิดเป็นสัดส่วนราว 1.5% ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด เป็นปีสองที่ประเทศไทยได้ขึ้นติดอันดับ 10 ประเทศที่มีเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ โดยประเทศไทยได้ขยับจากลำดับที่ 8 ของประเทศที่มีผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์จำนวนมากมาเป็นลำดับ 5 โดยประเทศอินเดียยังคงครองแชมป์ประเทศที่มีเกษตรกรอินทรีย์มากที่สุด (1.366 ล้านครอบครัว) รองลงมาคือ ยูกันดา เอธิโอเปีย แทนซาเนียแล้วจึงเป็นประเทศไทย (118,985 ครอบครัว) โดยพื้นที่เกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่ของไทยเป็นนาข้าว (1.056 ล้านไร่) ซึ่งเป็นผลจากโครงการ “ข้าวอินทรีย์ล้านไร่” ของกรมการข้าวที่เริ่มต้นในปี 2560 ที่ทำให้ข้าวอินทรีย์ไทยขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา แต่โครงการนี้หมดลงในปี 2564 ซึ่งหลายฝ่ายคาดว่า จะส่งผลให้การรับรองลดลงอย่างรวดเร็วในช่วงปีหน้าด้วย กรีนเนท (2565) ข้าวอินทรีย์เป็นการทำเกษตรวิธีหนึ่งที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิดหรือสารสังเคราะห์ต่าง ๆ รวมไปถึงปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ซึ่งกระบวนการปลูกข้าวทุกขั้นตอนมุ่งเน้นการใช้สารอินทรีย์จากธรรมชาติเท่านั้น ซึ่งข้าวอินทรีย์เป็นศัพท์ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2535 โดยกรมวิชาการเกษตร (2543) ร่วมกับบริษัทนครหลวงค้าข้าวบริษัทไชยวิวัฒน์อุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งมีโครงการข้าวออร์แกนิกส์ และต้องการหาชื่อที่เป็นภาษาไทยแทนคำว่า “Organic Rice” แรกเดิมที่ได้เสนอคำว่า “ข้าวปลอดสารพิษและข้าวอนามัย” แต่ได้รับการโต้แย้งจากฝ่ายราชการว่าหากใช้คำว่าข้าวปลอดสารพิษเท่ากับยอมรับผลผลิตข้าวส่วนอื่น ๆ ของประเทศไทยมีสารพิษเจือปน ในที่สุดจึงลงตัวด้วยคำว่า “ข้าว อินทรีย์” การผลิตข้าวอินทรีย์เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่เน้นเรื่องของธรรมชาติเป็นสำคัญ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ การรักษาสมดุลธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เพื่อการผลิตอย่างยั่งยืน เช่น ปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดินโดยการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในไร่นาหรือจากแหล่งอื่น ควบคุมโรคแมลงและศัตรูศัตรูข้าว โดยวิธีผสมผสานที่ไม่ใช้สารเคมี การเลือกใช้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมมีความต้านทานโดยธรรมชาติ รักษาสมดุลของศัตรูธรรมชาติ การจัดการพืชดินและน้ำให้ถูกต้องเหมาะสมกับความต้องการของต้นข้าว เพื่อให้ต้นข้าวเจริญเติบโตได้ดี มีความสมบูรณ์แข็งแรงตามธรรมชาติ การจัดการสภาพแวดล้อมไม่ให้เหมาะสมต่อการระบาดของโรคแมลงและศัตรูศัตรูข้าว เป็นต้น จากการสำรวจพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ทั่วโลก พบว่า ประเทศไทยมี

พื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ มากเป็นอันดับ 5 รองจากจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเกาหลีใต้ กล่าวคือ พื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ทั่วโลกเท่ากับ 839,463 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในจีนร้อยละ 44.7 อินโดนีเซียร้อยละ 19.4 ฟิลิปปินส์ร้อยละ 10.5 เกาหลีใต้ร้อยละ 8.0 และไทยร้อยละ 6.2 อย่างไรก็ตามไทยก็ยังเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวอินทรีย์อันดับหนึ่งของโลก เนื่องจากทั้งจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์และเกาหลีใต้นั้นมีการส่งออกข้าวอินทรีย์น้อยมาก โดยผลผลิตข้าวอินทรีย์เกือบทั้งหมดบริโภคในประเทศ เพราะความต้องการบริโภคข้าวอินทรีย์ในประเทศมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ในจีนโดยเฉพาะทางพื้นที่ทางตะวันออกของประเทศความต้องการบริโภคข้าวอินทรีย์เพิ่มขึ้น อันเป็นผลจากผู้บริโภคเริ่มหันมาสนใจความปลอดภัยในการบริโภคอาหารมากขึ้น และผู้บริโภคมีรายได้สูงขึ้นทำให้มีความสามารถซื้อข้าวอินทรีย์บริโภคได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม จีนก็ยังเป็นประเทศที่อาจจะเป็คู่แข่งที่น่ากลัวในอนาคต เนื่องจากรัฐบาลจีนมีการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ และมีหน่วยงานรับรองมาตรฐานอินทรีย์เกิดขึ้น อย่างมาก ขณะที่ตลาดข้าวอินทรีย์ของไทยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 4.0 ของปริมาณข้าวอินทรีย์ที่ ผลิตได้ทั้งหมด โดยข้าวอินทรีย์ที่จำหน่ายในประเทศแบ่งออกเป็น 2 ตลาดอย่างชัดเจนคือ ข้าว อินทรีย์ที่จำหน่ายในช่องทางโมเดิร์นเทรด และช่องทางขายตรง ซึ่งราคาจะค่อนข้างสูง แต่ก็เป็นข้าว มาตรฐานเดียวกับส่งออก ส่วนอีกตลาดหนึ่งจะเป็นตลาดข้าวอินทรีย์ที่จำหน่ายโดยชุมชนเกษตรกร ซึ่งวางจำหน่ายในชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตและร้านจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะราคาจะต่ำกว่าข้าวอินทรีย์ประเภทแรก แต่ก็ยังสูงกว่าราคาข้าวสารปกติ ซึ่งแนวโน้มของการผลิตและส่งออกข้าวอินทรีย์ไทย พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกและผลผลิตข้าวอินทรีย์ยังไม่ถึงร้อยละ 1.0 ของการผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งหมด แต่หากมีนโยบายปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวปกติมาเป็นนาข้าวอินทรีย์ก็ยังคงมีความเป็นไปได้ โดยเฉพาะเกษตรกรในพื้นที่ที่มีน้ำฝนทั้งในเขตภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือที่ทำนาเพียงปีละครั้ง ทำให้รักษาสภาพแวดล้อมได้ด้วยตัวเองได้ดีในระดับหนึ่งและถือเป็นพื้นที่สำหรับเปลี่ยนมาสู่กระบวนการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ได้ง่าย แต่ทั้งเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของการปลูกข้าวอินทรีย์ กอปรกับสถานการณ์ปัจจุบันเกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับการบริโภคข้าวอินทรีย์หรืออาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษมากยิ่งขึ้น

กลุ่มฮักน้ำจาง ชุมชนบ้านนาแก้ว ตำบลบ้านกัว อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนที่ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขด้วยการผนวก วิถีชีวิตกับเทคโนโลยีเข้าด้วยกันอย่างลงตัว โดยกลุ่มฮักน้ำจางจะมีวิถีชีวิตการทำกิจกรรมแบบอินทรีย์ที่ยึดปฏิบัติมาเป็นระยะ 10-15 ปี โดยมีการตั้งเป้าหมายในการจัดตั้งกลุ่มโดยการระดมทุนจากสมาชิกผ่านการทำธรรมณูวิสาห์กิจชุมชน 7 ประการ ได้แก่ 1) อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ความสามัคคี 3) ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) สุขภาพดีทั้งกายและใจ 5) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 6) อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ 7) สมาชิกเห็นคุณค่าเป็นต้น อันเป็นข้อตกลงพร้อมกันที่จะร่วมกันปฏิบัติของสมาชิก ซึ่งความเข้มแข็งของกลุ่มเกิดจากการมีส่วนร่วมที่เน้นการแบ่งงานกันทำตามความต้องการและความสามารถอย่างต่อเนื่องผ่านเครือข่ายการทำงานทั้งภายในสมาชิกและภายนอกชุมชนตลอดจนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลเสมือนหนึ่งญาติมิตร ขณะการปลูกข้าวอินทรีย์ก็เป็นอีกหนึ่งวิถีการดำเนินชีวิตที่กลุ่มต้องการลดค่าใช้จ่ายในการเพาะปลูก ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแล รักษาและพัฒนาข้าว และรักษาความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยหลักความเชื่อท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา (บุญทวารณ วังวอน, 2564) ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ: อัตลักษณ์ ความเชื่อและการปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาความเชื่อและความสำคัญ ของข้าว ความเชื่อและวิธีการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ (กองบรรณาธิการ Positioning, 2565) และหาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ ความเชื่อ และการปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและเป็นการสืบสานการปลูกข้าวอินทรีย์ที่อาศัยหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ชุมชนตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ รวมถึงการลดค่าใช้จ่ายลดต้นทุนในการทำกิจกรรมและเป็นการพัฒนาชุมชนที่

ยังยืนท่ามกลางกระแสสังคมที่มุ่งเน้นการทำเกษตรกรเชิงเดี่ยวที่สร้างภาระหนี้สินและปัญหาแก่อาชีพเกษตรกรไทยในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาความเชื่อ และอัตลักษณ์การปลูกข้าวอินทรีย์ในวัฒนธรรมไทย
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
- 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ ความเชื่อและการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคลแบบเจาะลึกบางประเด็น โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ มีขั้นตอนในการดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน สมาชิกกลุ่มฮักน้ำจาง สมาชิกชุมชนหมู่ 4 ตำบลบ้านกิว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ประธานและกรรมการกลุ่มฮักน้ำจาง ข้าราชการ นักวิชาการ นักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับกลุ่มฮักน้ำจาง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกิว ผู้ให้ข้อมูลโดยคัดเลือกจากผู้มีประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์ และมีองค์ความรู้เกี่ยวกับข้าว การทำอินทรีย์ เป็นที่ยอมรับมีการรับรองมีการตรวจสอบย้อนกลับได้

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลกลุ่ม ซึ่งใช้วิธีการเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ 1) สมาชิกกลุ่มฮักน้ำจาง จำนวน 5 คน 2) กลุ่มแกนนำและผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน 3) ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 3 คน 4) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 3 คน 5) หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 ความเชื่อ และอัตลักษณ์การปลูกข้าวอินทรีย์ในวัฒนธรรมไทย โดยมีประเด็นที่จะต้องศึกษา ได้แก่ ประวัติและความสำคัญการปลูกข้าวของประเทศไทย ประเภทและชนิดของพันธุ์ข้าว การปลูกข้าวอินทรีย์ในวัฒนธรรมล้านนา และรูปแบบการปลูกข้าวตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 กระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางโดยมีประเด็นการศึกษา ได้แก่ ประวัติและภูมิวัฒนธรรมของชุมชน วิถีชีวิตชุมชน ชนิด/พันธุ์ข้าวในการเพาะปลูกตามความเชื่อท้องถิ่น วิธีการคัดเลือกพันธุ์ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ ขั้นตอนและวิธีการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มฮักน้ำจาง วิธีการป้องกันและรักษาต้นข้าวตามภูมิปัญญาของกลุ่มฮักน้ำจาง และหลักธรรมที่ช่วยในการขับเคลื่อนการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

2.3 แนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ ความเชื่อและการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยมีประเด็นในการศึกษา ได้แก่ รูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมพันธุ์ข้าวของกลุ่มฮักน้ำจาง รูปแบบการรักษาพันธุ์ข้าวและต้นข้าวตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ และรูปแบบการขับเคลื่อนข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การศึกษาเอกสาร ค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ รายงาน การวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รู้ถึงความเชื่อ และอัตลักษณ์การปลูกข้าวอินทรีย์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการปลูกข้าวของไทย

3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การศึกษาประเด็นปัญหาตามกรอบการศึกษา ได้แก่ ประวัติและความเป็นมาของกลุ่ม แนวคิดและความเชื่อความเชื่อการปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มฮักน้ำจาง กระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ ความเชื่อและการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) โดยการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกข้าวอินทรีย์ แนวคิดเกี่ยวกับการทำเกษตรเชิงพุทธ และทฤษฎีพฤติกรรมทางสังคม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลไปสู่การวิเคราะห์เชิงพรรณนาความเชื่อ และอัตลักษณ์ข้าวอินทรีย์ในวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Analysis) โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 19 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ซึ่งใช้วิธีการเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ สมาชิกกลุ่มฮักน้ำจาง กลุ่มแกนนำและผู้นำชุมชน กลุ่มปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แบบพรรณนาและนำเสนอแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ ความเชื่อและการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ที่มีเป้าหมายตามหลักและวัตถุประสงค์เพื่อลดรายจ่ายในการปลูกข้าวคืนความสมดุลทางธรรมชาติและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมต่อไป

ผลการวิจัย

อัตลักษณ์ ความเชื่อการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจางมีวิธีการตามแบบสมัยโบราณที่เน้นในด้านการใช้กระบวนการที่เน้นธรรมชาติโดยไม่เน้นใช้สารเคมีที่เป็นการช่วยส่งเสริมในด้านสุขภาพให้ปลอดภัยและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่ปนเปื้อนสารเคมี เน้นการใช้ปุ๋ยหมัก หรือน้ำหมักชีวภาพที่สามารถทำกันได้ง่ายภายในหมู่บ้านมีต้นทุนมีจุดแข็งเพราะสมาชิกกลุ่มฮักน้ำจางมีการเลี้ยงโค กระบือ ลดต้นทุนในการการผลิต ปลูกน้อยได้มากเน้นเพื่อการบริโภค ใช้แรงแทนเครื่องจักร และเคารพสรรพสิ่งรอบตัว มีความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อมและบรรพบุรุษใช้พิธีกรรมผ่านทางศาสนา เช่น การตักบาตรข้าวสาร การทานข้าวใหม่ ตานข้าวจีข้าวหลาม รวมถึงการทำบุญให้บรรพบุรุษ ก่อนการผลิตจะมีการหาฤกษ์ยาม บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้การผลิตข้าวได้ผลและเมื่อจะทำการเก็บเกี่ยวและนำผลผลิตสู่ผู้จำหน่ายจะมีการดูฤกษ์ยาม มีการใช้สัญลักษณ์ของใบไม้เพื่อเป็นมงคล และเลือกคนที่เกิดปีนักษัตรที่ไม่เป็นศัตรูต่อข้าว เมื่อมีการวิจัยลงไปยิ่งเป็นการกระตุ้นให้ฮักน้ำจางมีความเชื่อ ที่เหนียวแน่น คงอัตลักษณ์ ของการทำเกษตรแบบไร้สาร และเกื้อกูลต่อผู้คน สัตว์ สรรพสิ่ง จนได้รับรางวัลเกษตรอินทรีย์ต้นแบบของภาคเหนือ และเกษตรอินทรีย์ต้นแบบของจังหวัดลำปาง เป็นที่ศึกษาดูงานของผู้คน และประชาชนที่สนใจการทำเกษตรอินทรีย์ รวมถึงมีการขยายพันธุ์ข้าวหอมนาคา ที่มีชื่อคล้องกับพญานาค เนื่องด้วยในพื้นที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อพญานาค ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำหมายถึงความสมบูรณ์และการรับใช้พุทธศาสนา เกิดแรงจูงใจสร้างลานธรรมนาคราช เพื่อให้ผู้คนมีธรรม อ่อนน้อม กตัญญู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นสำคัญงานวิจัยเกิดการขยายจำนวนสมาชิกไม่ใช้เคมีในกระบวนการผลิตเพิ่มขึ้น เนื่องจากองค์ความรู้จากงานวิจัยที่สะท้อนพิธีกรรมความเชื่อ บันทึกร่องราวสร้างดีให้ลูกสร้างถูกให้หลาน มีการร่วมกิจกรรมจากฐานสู่ฐาน ประการสำคัญอีกประเด็นคือสมาชิกกลุ่มฮักน้ำจาง มีสุขภาพกายที่ดีเพราะบริโภคอาหารปลอดภัย มีสุขภาพใจที่แข็งแรง โดยใช้วิถีพุทธในการประกอบอาชีพ มีความเพียร ประกอบสัมมาชีพ แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจลดการนำเข้าสารเคมีและสร้างรายได้เพิ่มมูลค่าการผลิต มีรายได้จากการจำหน่ายข้าวอินทรีย์ข้าวหอมนาคา ที่ราคาสูงกว่าท้องตลาด ข้าวทั่วไปสีแล้วจำหน่าย

กิโลกรัมละ 35 บาท ข้าวอินทรีย์อีกน้ำจางกิโลกรัมละ 60-65 บาท เพิ่มมูลค่าผลผลิตมีรายได้สูงขึ้นตอบโจทย์ในเรื่อง ราย เรื่องเศรษฐกิจได้ชัดเจน

ด้านสิ่งแวดล้อม แก้ปัญหามลพิษทางอากาศ การปนเปื้อนสารเคมีที่สมาชิกกลุ่มอีกน้ำจางได้รับอันตรายจากสารเคมีที่ใช้ฉีดพ่นในนาข้าว ก่อให้เกิดการแพ้สารเคมี และมีผลกระทบต่อร่างกายในด้านการศึกษายังพบถึงกระบวนการผลิตที่สามารถช่วยส่งเสริมกำลังใจที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษที่ได้แบ่งปันข้อมูลจากประสบการณ์ที่ได้ทดลองทำมากแล้วได้ว่าเป็นการลองผิดลองถูกมาบอกกล่าวให้กับลูกหลานในการลงมือทำกระบวนการผลิตเมื่อได้รับผลผลิตเป็นที่น่าพึงพอใจ และเพียงพอทั้งในด้านการบริโภค การส่งเสริมให้จัดทำการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อการจำหน่ายเป็นรายได้หลักและช่วยส่งเสริมสุขภาพและอนามัยให้กับกลุ่มอีกน้ำจาง ตีต่อใจตีต่อโลก

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประเด็นความเชื่อ และ อัตลักษณ์การปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มอีกน้ำจาง

กลุ่มอีกน้ำจางมีการรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อทำการเกษตรอินทรีย์ ลักษณะของการปลูกข้าว เน้นในลักษณะการปลูกเพื่อบริโภคในแต่ละปี ไม่ได้เน้นการปลูกเพื่อจำหน่ายลักษณะของการปลูกข้าว กลุ่มอีกน้ำจางนิยมปลูกข้าวเหนียวเป็นลักษณะของการแบ่งขาย ในรูปแบบขายข้าวเปลือก ขายในกิโลกรัมละ 7-14 บาท ในชุมชนจะมีโรงสี (อยู่บริเวณตลาดสด) อัตราค่าสีข้าวคิดราคาระสอบละ 5 บาท หรือลักษณะของการสีข้าวฟรีโดยการแลกกับเกลือ กลุ่มอีกน้ำจาง เกิดจากการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในชุมชนจำนวน 5 ครอบครัวในปี พ.ศ. 2551 ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐที่ช่วยส่งเสริมและแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพ ปัญหาหนี้สินและเศรษฐกิจในครัวเรือน กลุ่มได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจะมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจากการพัฒนาให้เกิดการดำเนินงานทางด้านการเกษตรอินทรีย์เพียงอย่างเดียว เป็นลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อจำหน่าย และมีการหารือผู้คุยกันในการบริหารจัดการร่วมกัน ที่สอดคล้องกับ กลิ่นสุคนธ์ มาสอน และคณะ (2564) ที่ศึกษากระบวนการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่กลุ่มสมาชิกจะนำผักมาส่งและรวมกันในช่วงเจ็ดโมงเช้า เพื่อลงบันทึก ทำการมัดเป็นกำเพื่อนำไปจำหน่ายราคากำละ 10 บาท สมาชิกจะได้ 8 บาทและนำเงินเข้ากลุ่ม 2 บาทเพื่อเป็นการบริหารจัดการค่านำส่งไปขายให้กับคนที่ไปขาย โดยมีการเปลี่ยนเวรกันไปขายทั้งในช่วงเช้าและช่วงเย็น และในทุกเช้าจะมีการคิดเงินให้สำหรับผู้ที่นำผักมาส่ง โดยแต่ละคนจะมีสัญลักษณ์ไปไม่ประจำตัว เพื่อคิดเงินและคืนผักในกรณีที่ยังเหลือ

กลุ่มอีกน้ำจางให้ความสำคัญในด้านพิธีกรรมการปลูกข้าว สอดคล้องกับแนวคิดเดียวกับ นันทิมา ดำรงวัฒนกุล และคณะ (2564) ที่ได้พัฒนากระบวนการสร้างเสริมพลังการเรียนรู้ (ชวานาอัจฉริยะ) เนื่องจากมีความเข้าใจตรงกันว่าเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก พิธีกรรมเรื่องข้าวในช่วงแรกของในชุมชน การปลูกข้าวนั้นจำเป็นต้องพึ่งพิงธรรมชาติ รอฟันที่ตกตามฤดูกาล จึงเป็นสาเหตุของการเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือทำพิธีขอรับรองอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ในชุมชนมีความศรัทธาต่อ “พญานาค” ที่ประจำอยู่ที่วัดสันตยอน้อย โดยเชื่อว่าพญานาคมีอำนาจที่จะสามารถบันดาลผลผลิตสภาพดิน ฟ้า อากาศ โดยผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผสมผสานกันกลายเป็นพิธีกรรมของชาวบ้าน และในวิถีของการปลูกข้าวเป็นเพื่อนำมาบริโภค จะเห็นว่า ตั้งแต่สมัยโบราณคนนับถือข้าว เรียกข้าวว่า “แม่โพสพ” เพื่อเป็นการยกย่องข้าวว่าเป็นผู้ให้ชีวิตแก่นมนุษย์ เปรียบเสมือน “แม่” ผู้มีชีวิตจึงต้องสุภาพอ่อนโยน เคารพนับถือ กตัญญูกตเวที การปลูกข้าวไม่ว่าจะขั้นตอนใด ดำนา ไถ ต้องมีพิธีบูชาของไหว้แม่โพสพก่อนเสมอ

การปลูกข้าวอินทรีย์เป็นกิจกรรมหนึ่งในด้านทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มอีกน้ำจาง บ้านนาแก้ว (แก้ว) หมู่ 4 ตำบลบ้านแก้ว อำเภอมะหะ จังหวัดลำปาง การปลูกข้าวส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มอีกน้ำจาง เริ่มทำการปลูกนาในช่วงเดือนกรกฎาคมเป็นต้นไป ที่เป็นช่วงหน้าฝนและเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายนเป็นลักษณะการทำนาปี ทำไว้เพื่อบริโภคและเหลือถึงนำออกจำหน่ายเป็นบางส่วน ลักษณะของดินในการปลูกข้าว ทำนามีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง-สูง ปริมาณน้ำฝนเพียงพอตลอดฤดูปลูก มีการใช้รถไถเดินตามและรถแทรกเตอร์ รวมทั้งเครื่องนวดข้าวเป็น

เครื่องจักรกลช่วยทุ่นแรงในการทำนา ส่วนใหญ่ปลูกข้าวเป็นแบบปักดำ และเริ่มมีการปลูกแบบหว่านข้าวแห้งในนา ลุ่มแล้วบ้าง มีการใส่ปุ๋ยเคมีที่นำมาซึ่งปัญหาโรคไหม้และการทำลายของแมลงในบางปี ซึ่งยังไม่มีมีการป้องกันกำจัด เพราะเสียหายเพียงบางส่วน ด้านศัตรูข้าวนั้น ด้วยการทำนาในเวลาใกล้เคียงกันเป็นบริเวณกว้าง ช่วยกระจาย การทำลายได้ และการดักจับมาบริโภคยังช่วยควบคุมปริมาณศัตรูพืชได้ดี การเก็บเกี่ยวด้วยแรงคนแล้วตากสุมซึ่งใน นา 3-4 วัน ทำให้ได้ข้าวเปลือกที่มีความชื้น 13-15 % นำไปเก็บรักษาหรือจำหน่ายได้เลย

2. ประเด็นกระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจาง

การปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของกลุ่มฮักน้ำจางในปัจจุบันเป็นลักษณะของการทำนาเน้นเพื่อบริโภค ภายในครอบครัว เนื่องจากการทำนาอินทรีย์มีวิธีการโดยการใช้วัสดุที่ได้จากธรรมชาติมาทำเป็นปุ๋ยหมัก และน้ำ หมักชีวภาพ ซึ่งหาได้ง่ายในชุมชน การใช้พันธุ์ข้าวเหนียวหอมราคาที่สามารถตอบโจทย์ในการปลูกข้าวอินทรีย์มี ขึ้นตอน และการทำนาเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

กระบวนการปลูกข้าวที่ทำขึ้นตลอดปีของการปลูกข้าวที่มีการจัดอย่างต่อเนื่องตามลำดับตั้งแต่การ เพาะปลูก ช่วงเวลาของพิธีกรรมที่สำคัญจะอยู่ตั้งแต่ก่อนเริ่มฤดูกาลปลูก จนกระทั่งหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต พิธีกรรมข้าวที่สำคัญมีอยู่ใน 4 ช่วงของการปลูก คือ 1) พิธีกรรมก่อนการเพาะปลูก วัตถุประสงค์เพื่อบวงสรวง สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษให้คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สินให้มีความสวัสดิมงคล มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดความ เชื่อมั่นในการดำรงชีวิตในรอบปีฤดูกาลผลิต จัดทำพิธีเลี้ยงขุนผีขุนน้ำหรือเลี้ยงโดยมีแก้มือแก้มือเป็นคันทัน เรืองก่อนเริ่มการเพาะปลูก 2) พิธีกรรมช่วงเพาะปลูก ทำเพื่อบวงสรวงบนบานแก่เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บอก กล่าว ผากฝิ่งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าว หรือการเพาะปลูกขอให้การปลูกข้าวดำเนินไปได้ด้วยดี ปราศจากอันตรายต่าง ๆ อาทิ พิธีแรกไถนา พิธีเลี้ยงผีตาแฮก พิธีตกกล้า พิธีแรกดำน้ำ พิธีปักตะแหลว 3) พิธีกรรมเพื่อการบำรุงรักษา ทำ เพื่อให้ข้าวออกงาม ปลอดภัยจากสัตว์ต่างๆ หนอนเพลี้ย พิธีกรรมประเภทนี้จัดขึ้นในช่วงระหว่างการเพาะปลูก จนกระทั่งเก็บเกี่ยว อาทิ พิธีไถ่น้ำ พิธีปักตะแหลว พิธีสวดสังคะ พิธีรับขวัญแม่โพสพ พิธีไล่หนู ไถนง ไถ่เพลี้ย ไถ่ แมลง ใช้วิธีภาวนา หว่านทราย น้ำมนต์ เครื่องราง 4) พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยวและฉลองผลผลิต ทำเพื่อให้ได้ผล ผลิตจำนวนมาก เพื่อแสดงความอ่อนน้อมกตัญญูต่อข้าว พิธีกรรมนี้จัดขึ้นในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว อาทิ พิธีรวข้าว พิธีแรกเกี่ยวข้าว พิธีเชิญข้าวขวัญ พิธีวางข้าวตางน้ำ พิธีปลงข้าว พิธีชนข้าวขึ้นยุง พิธีตั้งลอมข้าว พิธีเปิดยุง และพิธี ปิดยุง นำไปไม่มงคลพร้อมรวงข้าวขึ้นยุงโดยมีคำกล่าวที่ว่า” กินไม่หมด จกไม่เลี้ยง “ ฯลฯ

กระบวนการในด้านการจัดการทางด้านพิธีกรรมนับได้ว่าเป็นการจัดทำขึ้นเพื่อสร้างความเชื่อศรัทธาในด้าน ความอุดมสมบูรณ์ของข้าว และแสดงให้เห็นถึงกระบวนการวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยวิถีของชาวพุทธ สอดคล้องกับ แนวคิดของ แก่นศีล กล้าจน และคณะ (2565) ที่ศึกษาและทำกิจกรรมวิถีพุทธตามหลักของพระพุทธศาสนา สามารถสะท้อนถึงภูมิปัญญาของชุมชน ที่ช่วยกันแก้ไขจากการพบกับปัญหา โดยเฉพาะเรื่องการทำมาหากิน ตลอดถึง เป็นการสร้างขวัญกำลังใจ และยังมีคุณค่าด้านความเชื่อและรักษาวัฒนธรรมข้าวและพิธีกรรมทางศาสนาเกี่ยว กับข้าวกระบวนการและวิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความสามัคคี การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันตลอดถึงการมีน้ำใจ มีจิตอาสาและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

3. ประเด็นการนำเสนอแนวทางการส่งเสริมความเชื่อ และอัตลักษณ์การปลูกข้าวอินทรีย์วิถีพุทธของ กลุ่มฮักน้ำจาง

ความเชื่อของสมาชิกกลุ่มฮักน้ำจางในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้านคือวัดสันตยอน้อยใน ด้านความเชื่อและศรัทธา สมาชิกกลุ่มฮักน้ำจางเชื่อเรื่องพญานาค ที่สมาชิกร่วมกันดำเนินการสืบสานในด้าน พิธีกรรมทางศาสนา กับการใช้วิถีชีวิตที่มีประเพณีและพิธีกรรมที่สอดคล้องกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ด้วยเชื่อว่า พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ สายน้ำ และพญานาครับใช้พุทธศาสนามาช้านานมีการนำข้าว เหนียวพันธุ์ใหม่คือข้าวหอมราคา มาปลูกขยายพันธุ์ต่างจากนาอินทรีย์พื้นที่อื่น

ประเพณีตานข้าวใหม่ การจัดกิจกรรมเป็นในช่วงเดือนสี่เป้ง หรือขึ้น 15 ค่ำ เดือนสี่ล้านนา (ในช่วงเดือน ธันวาคม) โดยทางมัคทายกหรือทางกรรมการวัดจะกำหนดวันขึ้นตามตำราโบราณ มีการเตรียมไม้จี้ ที่ลอกเปลือก

เกล้าให้เรียบร้อยให้สวยมัดกรวยดอกเรียกว่าหัว(핀)พระเจ้าหนึ่งมัดมีสามเล่ม ครั้วเรือนละ 1 มัด มารวมกันที่วัดและมาช่วยกันก่อจัดแต่งเป็นรูปเจดีย์ ถวายทานพร้อมข้าวใหม่ ตานข้าวหลาม ตานข้าวจี ที่สมาชิกกลุ่มฮักน้ำจาง จะนำข้าวสาร และข้าวเปลือกที่เป็นข้าวเหนียวมาถวายวัด และทำการรวบรวมข้าวที่ได้จำหน่ายเพื่อนำเงินเข้าวัด ในพิธีตานข้าวใหม่ที่วัดสันตยน้อย กลุ่มสมาชิกจัดกิจกรรมนำข้าวตอกดอกไม้ ข้าวหลาม ข้าวต้มมัด ข้าวสาร ข้าวเปลือกมารวม (หอมกัน) ทางวัดทำการสวดมนต์เริ่มพิธีกรรม พระสงฆ์นำเรื่องการตานข้าว มาเทศน์เรื่องแม่โพสพ นอกจากนี้ยังมีการจัดทำที่ลานธรรมนาคราช ตรงบันไดนาควัดสันตยน้อย โดยเชื่อว่าการทำบุญตักบาตรและแสดงธรรมเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้สรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเช่น แม่โพสพ แม่คงคา พระพาย พระพิรุณ เจ้าที่เจ้าทาง และให้ พญานาคที่มีความเชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์ที่คุ้มครองมีอำนาจ และประทานพรให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพราะเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ที่อยู่กับพระพุทธศาสนาได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี อันเป็นการสื่อให้เห็นความเชื่อความศรัทธา ความกตัญญูของพี่น้องฮักน้ำจาง

การเก็บข้าวเข้าหลอง (ยุ้งฉาง) เมื่อทำการเก็บเกี่ยวข้าวตามฤดูกาลเสร็จเรียบร้อยแล้ว กลุ่มฮักน้ำจางจะทำการเตรียมข้าวเป็นวงโดยการนำข้าวมามัดรวมเข้าด้วยกันเป็นข้อ ลักษณะของการใช้คำพูดเพื่อนำข้าว ขึ้นหลอง ตามความเชื่อกับคัดเลือกคนที่นำข้าวขึ้นไปเก็บต้องเป็นคนที่เกิดปีงู ตามความเชื่อคือ งูคือสัตว์ที่ไม่กินข้าว จึงสามารถเก็บและมีผลผลิตดีกว่าผู้ที่เกิดในปีนักษัตรปีอื่น ๆ เป็นถ้าเป็นปี หนู ปีหมา หรือปีไก่ ใบไม้มงคลที่นำมามัดรวมกับรวงข้าวคือ ใบขนุน ใบคำ ซึ่งมีความหมายว่าคำหนุนให้ข้าวมีเต็มยุ้งเต็มหลอง (ยุ้งฉาง) นำน้ำส้มป่อย ข้าวปั้นกล้วยหนวย รวมไปด้วย เป็นการแสดงความสมบูรณ์ซึ่งงดงามตามความเชื่อโบราณที่สืบทอดกันมา

ข้อตกลงร่วมกันในการปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มฮักน้ำจางมีวิธิดำเนินการดังต่อไปนี้ 1) พื้นที่ทางไกลหรือมีกันชน 2) คัดเลือกเมล็ดพันธุ์ จากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ 3) เมล็ดพันธุ์จากนาอินทรีย์ 4) ไม่เผาตอซังและบำรุงดินโดยธรรมชาติ 5) ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ในการบำรุงดิน ข้าว 6) การไกลบตอซัง และอินทรีย์วัตถุอื่น ๆ 7) ทำคันดินเพื่อกันสารปนเปื้อน 8) การกำจัดวัชพืชระบบอินทรีย์ เน้นใช้แรงคน 9) การกำจัดศัตรูพืชโดยวิธี IPM 10) กระบวนการปลูกที่ส่งผลต่อผลผลิตสูง ปลูกแบบประณีต 11) เก็บเกี่ยวในระยะที่เหมาะสม ตามฤดูกาล

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

ข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ: อัตลักษณ์ ความเชื่อและการปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มฮักน้ำจาง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ในด้านความเชื่อ ตามประเพณีและพิธีกรรมส่งผลให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวที่มีต่อ แม่โพสพ คือพิธีกรรมตั้งแต่การเริ่มต้นในกระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์จนถึงการเก็บเกี่ยวตลอดจนความเชื่อในด้านความอุดมสมบูรณ์ที่สอดคล้องกับความเชื่อที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพญานาคทางวัฒนธรรมอันยาวนานของทางชุมชนในด้านการสร้างศรัทธาให้เกิดพลัง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามแนววิถีชีวิตที่ใช้สืบทอดวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์และคงอยู่คู่คุณงามความดีสืบต่อไปและกระบวนการผลิตใหม่ที่ใช้ความเชื่อทางพุทธศาสนาสมกับองค์ความรู้สมัยใหม่เช่นการใช้ตัวห้ำตัวเบียนมาจัดการศัตรูพืชแทนยาฆ่าแมลง และการใช้พันธุ์ข้าวเหนียวพันธุ์ใหม่ “ข้าวหอมนาคา” มาใช้ในพื้นที่สวดรับความเชื่อความศรัทธาต่อพญานาค และในทางวิทยาศาสตร์ “ข้าวหอมนาคา” เป็นข้าที่สะท้อนน้ำ สะเทินบก ทนแล้งและทนน้ำท่วม ตอบโจทย์สภาวะโลกที่อุณหภูมิเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิอากาศ

สรุป

การปลูกข้าวอินทรีย์ถือได้ว่าเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ยึดโยงวัฒนธรรมล้านนาอันดีของชุมชน กลุ่มฮักน้ำจางได้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าทางด้านการเกษตรอินทรีย์มาโดยตลอด รวมถึงการนำประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อตั้งแต่อดีต ที่ส่งผลให้เกิดการแสดงออกในทุกมิติสอดคล้องจนเกิดสัมพันธภาพอันดีในวิถีของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะข้าวที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตให้มีความสุขสมบูรณ์ สิ่งที่ค้นพบในบริบทของการ

ส่งเสริมและปลูกข้าวอินทรีย์ในทางสังคม กลุ่มฮักน้ำจางยังยึดถือหลักของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การร่วมแรงร่วมใจ เป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานคือ การให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน รำลึกถึงบุญคุณผู้ที่ให้การดูแล ปกปักรักษา พื้นแผ่นดินและน้ำที่เป็นปัจจัยสำคัญทางการเกษตรให้ได้ผลผลิตที่ดี การอนุรักษ์ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ปลอดภัยที่ส่งผลให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของทุกคน

ขั้นตอนการปลูกข้าวอินทรีย์ที่กลุ่มฮักน้ำจางได้อนุรักษ์ตามความเชื่อโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายายที่เน้นกระบวนการใช้ธรรมชาติ ส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์ ปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพในการปลูกข้าวอินทรีย์ คือ 1) การเลือกพื้นที่ปลูก 2) การเลือกใช้พันธุ์ข้าว 3) การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว 4) การเตรียมดิน 5) วิธีปลูก 6) การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน

แนวทางการส่งเสริม และนำเสนออัตลักษณ์ในด้านความเชื่อ ตามประเพณีและพิธีกรรมส่งผลให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวที่มีต่อ แม่โพสพ คือพิธีกรรมตั้งแต่การเริ่มต้นในกระบวนการปลูกข้าวอินทรีย์จนถึงการเก็บเกี่ยวตลอดจนความเชื่อในด้านความอุดมสมบูรณ์ที่สอดคล้องกับความเชื่อที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหานาคทางวัฒนธรรมอันยาวนานของทางชุมชนในด้านการสร้างศรัทธาให้เกิดพลัง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตามแนววิถีชีวิตที่ใช้สืบทอดวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์และคงอยู่คู่คุณงามความดีสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ส่งเสริมและสนับสนุนเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมข้าว ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรได้เห็นถึงความสำคัญในเชิงปฏิบัติและศึกษาหาความรู้ ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อนำไปปฏิบัติต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 ควรมีการศึกษาเชิงลึกเพื่อให้เป็นชุมชนต้นแบบเน้นในกระบวนการผลิตเพื่อจำหน่ายพัฒนาเศรษฐกิจต่อยอดเพื่อส่งเสริมให้เกิดรายได้ในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีส่งเสริมและสนับสนุนเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมข้าว ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรได้เห็นถึงความสำคัญในเชิงปฏิบัติและศึกษาหาความรู้ ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อนำไปปฏิบัติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการเกษตร. (2543). *มาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของประเทศไทย*. กรมวิชาการเกษตร.
- กรีนเนท. (2565). *อภิตเกษตรอินทรีย์โลก: ประเทศไทย มาไว-อาจจะไปไวด้วย*. สืบค้น 15 มกราคม 2565, จาก <https://www.greenet.or.th/2102-world-oa>
- กลิ่นสุคนธ์ มาสอน, สุภาพร คำสุกร, และอิศเรศ จินธุฤทธิ์. (2564). การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์ กรณีศึกษา บ้านท่าสี่-หนองสำราญ ตำบลเกาะแก้วอำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารพุทธปัญญาวิวัฒน์*, 5(2), 187-195. <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe/article/view/1770>
- กองบรรณาธิการ Positioning. (2565). *ข้าวอินทรีย์: ศักยภาพการตลาดที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง*. Positioning. สืบค้น 15 มกราคม 2565, จาก <https://positioningmag.com/34730>
- แก่นศีล กล้าจน, เทพประวิณ จันทรแรง, และภูเพียรธรรม กล้าจน. (2565). กลยุทธ์วิถีพุทธในมูลนิธิแพทย์วิถีธรรมแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษาชุมชนภูผาฟ้า น้ำ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่. *วารสารปรัชญาอาศรม*, 4(1), 76-89. <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/jpar/article/view/1110>

- นันทิมา ดำรงวัฒนกุล, พรชนก ทองลาด, ศิรญา จนาศักดิ์, จำเนียร มีสำลี, ปิยะรัตน์ ทองธานี, จักรชัยวัฒน์ กาวิวงศ์, กรรณิการ์ สายเทพ, และกาญจนา รัตนธีรวิเชียร. (2564). กระบวนการพัฒนาข้าวอัตลักษณ์ลำปางโดยการสร้างเสริมพลังการเรียนรู้เกษตรกร (ชาวนาอัจฉริยะ) ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 13(3), 255-269. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pimjournal/article/view/247386>
- บุญทวรรณ วิงวอน. (2564). บทบาทธรรมนุญ กลไกขับเคลื่อนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง: กรณีกลุ่ม “ฮักน้ำจาง” บ้านนาแก้วว้าวแก้ว ตำบลบ้านแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 14(1), 81-97. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/social_crru/article/view/248410
- รักบ้านเกิด. (2565). รู้จัก...หลัก 4 ประการ เกษตรอินทรีย์สากล ของ IFOAM. สืบค้น มกราคม 15, 2565, จาก <https://www.rakbankerd.com/agriculture/hilight-view.php?id=141&s=tblheight>